

SVALER (*HIRUNDO RUSTICA*) I NOVEMBER.

AF

O. HELMS.

Som bekendt gør én Svale ingen Sommer; hvor mange der skal hertil, staar der intet Steds noget om; af det følgende vil det ses, at 15 ikke er tilstrækkelige.

Svalen (og herved forstaas i denne Afhandling Forstuesvalen (*Hirundo rustica*)) betragtes jo almindeligt som en Fugl, der tilhører Sommeren; den kommer til os i Maj og drager bort, naar den egentlige Sommertid er forbi, efter Midten af September. Af og til ses nogle i den sidste Trediedel af April, og i første Halvdel af Oktober er enkelte og Smaaflokke ikke ualmindelige; hvad der ses over Midten af Oktober, er kun faa Efternølere, og Svaler i November maa regnes blandt de ret store Sjældenheder. I dette Efteraar (1911) havde jeg imidlertid Lejlighed til at se ikke en enkelt Svale i November, men til daglig at iagttage en hel lille Flok og følge dens Skæbne; det er om denne, dog ikke saa helt almindelige Forekomst, jeg i det følgende vil berette lidt nærmere.

Svalen er hos os Foraarsbebuderen, dens Ankomst lægges der let Mærke til, og herom findes der talrige Optegnelser i vor hjemlige Litteratur. Afrejsen vækker i Almindelighed mindre Interesse, og Meddelelserne herom er færre. Vi er imidlertid saa heldige i Herluf Wingses Meddelelser om Fuglene ved de danske Fyr at have en lang Række af Wingses egne Optegnelser om Trækfuglenes Ankomst og Afrejse fra Københavns Omegn, herunder ogsaa indbefattet Svalen. Fra et andet Sted i Landet, Kolding findes en lignende ypperlig Iagttagelsesrække, idet A. Hagerup har gjort nøjagtige Optegnelser om Svalernes Afrejse i Aarene 1893—1911, og velvilligst overladt mig dem til Brug ved denne Afhandling. Endelig har jeg selv fra Haslev i Aarene 1895—1905 gjort nogle Optegnelser herom. Jeg skal her give en ganske kort Redegørelse for, hvad disse Iagttagelser i Hovedsagen viser os. Tager vi Wingses Beretninger for de sidste 20 Aar (1891—1910), ses det af dem, at Flertallet af Svalerne i Almindelighed drager bort fra København sidst i September, sjældnere i Begyndelsen af Oktober, at der jævnlige hen i Oktober

ses enkelte eller Smaaflokke; der anføres ogsaa hvert Aar, paa hvilken Dag den sidste Svale er set; det er fra 1. Oktober—5. November, i Gennemsnit af de sidste 20 Aar 17. Oktober. Ganske det samme Billede faar man af Hagerups Iagttagelser fra Kolding, idet man dog maaske faar Indtrykket af, at Afrejsen for Hovedmængdens Vedkommende ligger nærmere Midten end Slutningen af September. I Begyndelsen af Oktober ses de fleste Aar en Del Svaler, efter Maanedens Midte enkelte, men de fleste Aar holder de længe ud; den sidste er set fra 13 til 30. Oktober, i Gennemsnit for de sidste 19 Aar 21. Oktober. Mine egne Optegnelser fra Haslev viser ganske det samme Forhold, at Størstedelen af Svalerne trækker bort i sidste Halvdel af September; der indtraadte oftest de sidste Dage af September eller lige i Begyndelsen af Oktober Nattefrost, der drev Resten af Svalerne bort, medens der dog oftest i første Halvdel af Oktober saas enkelte eller Smaaflokke. Efter Maanedens Midte var Svalerne sjældne, den sidste er set fra 8—20. Oktober.

Forekomst af Svaler i November viser sig at være en sjælden Begivenhed. I de 8 Aar, jeg har boet i København, mindes jeg kun en eneste Gang at have set en Svale i November, og vilde daarligt tro mine egne Øjne. Winge har i de omtalte Optegnelser i Løbet af 20 Aar kun 2 Gange set Svaler i November, nemlig 3. November 1893 og 5. November 1910, da han saa 2 unge Fugle flyve omkring over Strandbredden; den sene Tid undrer ham ogsaa, og han tilføjer: »jeg har ikke selv oplevet at se Svaler i November siden 1872, da enkelte Forstuesvaler og By-svaler fløj omkring over Strandenge ved København 1 og 2. November«. (Winge har imidlertid glemt sine egne Iagttagelser fra 1893). Fra København har jeg iøvrigt foruden det omtalte kun fundet én Meddelelse om Forekomst af Svaler i November; Krabbe¹ skriver nemlig, at han 12. November 1885 skød en ung Fugl paa Amager.

Hagerup har aldrig i Kolding ej heller jeg i Haslev set Svaler i November.

Paa Fyen, hvor jeg har boet i 3½ Aar, synes Svalerne ikke helt sjældent at forekomme i November. I D. O. F.'s Tidsskrift Bd. 4, Hefte IV findes en lille Artikel af P. Jespersen »Forstuesvalen ved Odense i Efteraaret 1909«. Det fremgaar af den, at der i Odense i Begyndelsen af November 1909 opholdt sig flere

¹ Report on birds in Denmark, Ornis., 2. Aargang.

Forstuesvaler; den sidste saas 16 November. Efter Meddelelser modtagne andet Steds fra syntes der ellers ikke i 1909 at være set Svaler særlig sent omkring i Landet. 1910 var Svalerne borte her fra Egnen allerede før Midten af Oktober; stor var derfor min Forbauselse, da jeg 3 November saa 3 flyve nede langs Strandbredden; den næste Dag saas 2 inde ved Faaborg, senere ingen.

Svalerne i Oktober 1911. I Begyndelsen af Oktober var der ved Stranden her ud for Sanatoriet store Flokke af Forstuesvaler og Digesvaler (*Hirundo riparia*), og jeg kunde daglig fra mine Vinduer se flere Hundrede af hver Art; de fløj langs Stranden og ude over Vandet, sad tidt i lange Rækker paa Reb, der forbandt Bundgarnspælene, eller paa Baadebroen. Den 8 Oktober var der mange af begge Arter, men saa forsvandt Digesvalerne og de store Flokke af Forstuesvaler; 10—12 og 14 Oktober var der dog endnu en Del af disse, men derefter var der kun tilbage en lille Flok paa 5—6 Stykker, der stadig holdt sig her omkring; mest fløj de nede ved Stranden ud for mine Vinduer, hvor der gjerne var Læ for Blæsten. Den 22 Oktober stod jeg længe og saa dem flyve frem og tilbage langs nogle store Bøge; i Bøgene sad en Del Kvækerfinker (*Fringilla montifringilla*), der øjensynlig ikke holdt af, at Svalerne trængte ind paa, hvad de ansaa for deres Omraade, thi hele Tiden forfulgte de Svalerne, hver Gang disse kom for nær hen til Træerne. Den lille Flok Svaler blev her Oktober ud, og at der ogsaa andet Steds i Egnen fandtes en Del, fik jeg at se ved at cykle til Faaborg 29 Oktober. Jeg saa her paa 4 forskellige Steder mindst 50 Forstuesvaler foruden 2 Digesvaler; de fleste opholdt sig i og i Nærheden af Faaborg By.

Antal af Svaler i November. Den lille Flok paa 5—6 Stykker, som holdt til her ved Sanatoriet, og som jeg mente var de sidste Efternølere for i Aar, saas stadig i de første Dage af November. Den 3 November, da Vejret var helt sommerligt, fløj de omkring ved Stranden, og 4 November — efter en voldsom Sydveststorm — opdagede jeg til min store Forundring, at deres Tal var bleven fordoblet, saa at der var 12, og herved blev det ikke; den næste Dag talte jeg (sammen med R. Jul. Olsen) 15, i hvilket Tal de holdt sig til omkring Midten af Maanedens, dog noget aftagende; 15 November fløj om Eftermiddagen 2 omkring ved Sanatoriebygningen; 19 November blev

den sidste set siddende paa en Baad ved Stranden¹. — Alt, hvad der saas af Svaler i November, var unge Fugle.

Svalernes Liv og Færden. Paa denne Tid af Aaret gaar Svalens Tid væsentligt med at bjerge Føden. De smaa Insekter, hvoraf den lever, holder til, hvor der er Plantevækst og Læ, og man saa da ogsaa, naar det blæste — hvad det næsten altid gjorde — Svalerne flyve i Læ af Træer og Bygninger; vidste man, hvorfra Vinden kom, kunde man altid med Sikkerhed gaa hen og finde Svalerne. Oftest blæste det af Vest eller Sydvest, og Svalerne holdt sig da inde i Bugten udenfor mit Hus, fløj langs Strandkanten i Læ af de høje Bøge og Ege, der tildels endnu var løvklædte. Dagen igennem saa man dem ustandselig stryge frem og tilbage paa en Strækning af et Par Hundrede Meter ude over den opskyllede Tang eller inde over nogle smaa Engstrækninger. I Parken findes et Sted en ret stor Forsækning i Terrainet, og her holdt Svalerne ogsaa jævnlige til; gik Vinden om til Syd, fløj de ind imellem Husene i Læ af den store Sanatoriebygning. Straks om Morgenen og i Skumringen strøg de ofte tæt omkring Bygningerne; jeg tænker, at de her søgte Føde i de Myg og andre Insekter, som ved Aftenstid fløj ind af Sanatoriets aabne Vinduer for om Morgenen at flyve ud igen. Den 7 November, da det var smukt stille Solskinsvejr om Formiddagen, næsten som en Eftersommerdag, behøvede Svalerne ikke at holde sig i Læ af Skoven; de spredte sig da omkring i Egnen, og jeg traf dem ude paa Marken og i Mosen.

Det er uhyre Kræfter, en Svale udfolder ved saaledes uafbrudt at flyve frem og tilbage det meste af Dagen, men selvfølgelig maa den korte Novemberdag udnyttes; naar man ved, hvor tidlig Svalerne er paa Færde Sommermorgener, og hvorledes de holder ud til langt hen i Skumringen, vil man forstaa, at de har travlt paa en Dag, der næppe har den halve Længde af Sommerdagen. De var saa tidligt paa Færde, som man overhovedet kunde se, og blev ved til hen i Mørkningen; 10 November henad Kl. 5, paa en Tid da Tankerne var optagne af en helt anden Fugl, saa jeg Svalerne kredse omkring Sanatoriebygningen; de hvilede sig af og til om Dagen paa en Baad, en Bro eller paa Jorden; i Regnvejr sad de tidt vaade og forkomne, og man kunde da gaa dem ganske nær; 6 November sad 2 paa Jorden og lod mig komme i 2 M. Afstand, før de fløj op. Der

¹ Meddelt af Forvalter Brønneiche; jeg var selv bortrejst den Dag.

hørtes paa den Tid intet muntert Svalekvidder, højst udstødte de nu og da et lille Skrig under Flugten.

Ophold om Natten. Hvor Svalerne boede om Natten, ved jeg ikke sikkert, men her paa Sanatoriet er der saa mange Steder, hvor de kan sidde i Læ, paa Bygningerne, i Liggehallerne og andet Steds ude eller inde, saa at de sikkert let har fundet sig en passende Hvileplads om Natten. De er jo ikke bange for at komme ind i Stuerne; rundt om paa Sanatoriet, paa Loftet, Gange og i Beboelsesværelser yngledede i Sommer Svaler, og længe efter at de var udflygt, blev baade det udrugede Kuld og andre ved at holde til om Natten inde i Værelserne. Den 1 Oktober sank Temperaturen pludselig, efter at det længe havde været varmt og mildt, og det regnede voldsomt; flere Steder sad da om Aftenen Svaler inde paa Sanatoriet; jeg mindes tydeligst 4, der sad tæt op til hinanden, og havde slaaet sig til Ro for Natten paa et af Vippevinduerne i Patienternes Spisestue, uanfægtede af Lyset, der var tændt, og 100 Mennesker, der spiste derinde. At de ogsaa i November af og til om Aftenen kom ind i Bygningen, er sikkert nok; 6 November saa jeg ved halvseks Tiden en, der havde sat sig til Ro paa en Ovn paa en af Trappegangene; hvis den havde tænkt, den skulde hente sig lidt Varme her, er den blevet slemt skuffet. Den lod sig tage af mig og fløj tilsyneladende rask bort, da jeg satte den ud. En Aften henimod Midten af November saa en af Sygeplejerskerne 3, der sad i en Vindueskarm; 15 November traf hun en i Vinduet, tilsyneladende noget forkommen; hun tog den og satte den Natten over i en Æske paa sit Værelse; om Morgenens gjorde den Indtryk af at være helt kvik, og fløj ud, for om Aftenen at vende tilbage igen; den tilbragte atter en Nat i Æsken, men var død om Morgenens.

Føde. At Svalerne var i travl Virksomhed med at skaffe sig Føde, kunde man ikke være i Tvivl om; som bekendt tager de altid Føden, der bestaar af allehaande smaa Insekter, i Flugten. Jeg nævnedede før, hvorledes de Morgen og Aften fløj omkring Bygningerne, og om Dagen holdt sig paa Steder hvor der var Plantevækst, Læ og dermed Insektliv. Af Maaden, hvorpaa de fløj ustandselig frem og tilbage, af og til med en lille Standsning, en Stigen eller Dalen, var det tydeligt at se, hvor travlt de var beskæftigede med deres Fangst, men Insekterne, som de tog, var usynlige for vore Øjne; for en stor Del har det vel

været Myg. Dem var der nu ogsaa nok af; om Dagen saa man alle Vegne, hvor der var lidt Læ, Myg enkeltvis og i smaa Sværme; ind i Stuerne kom de om Aftenen, sad i ret stort Tal om Lamperne og paa Loftet; foruden den almindelige Myg var der en betydelig større Art. I det hele var Insektlivet paa den Tid slet ikke ringe; 3 November i smukt klart Vejr saas ude omkring en Del almindelige Fluere og Spyfluere. Hver Aften kom der ind om Lamperne forskellige Natsommerfugle, Møl, Maalere, Natsværmere, o. s. v.; Arterne kender jeg ikke; 15 November staar der i min Dagbog »Myg sværmer i ret stort Tal, og i Skumringen faar man »flyvende Sommer« paa sig. Natsværmere af forskellige Arter kommer ind om Aftenen og ses i ret stort Tal i Skumringen i Skoven; nogle Fluere ses hist og her; 17 November saas i Egeskoven i Hundredevis af en lille Natsommerfugl. Rundt om i Bygningerne spandt Smaaedderkopperne stadig deres Spind og fik dog adskilligt deri. Alt i alt kan man vist gaa ud fra, at der var Føde nok til Svalerne af deres tilvante Art, selv om den selvfølgelig ikke var saa rigelig som om Sommeren; men Tiden, de havde til at skaffe sig Føden i, var kort, saa at de alligevel næppe har faaet den Ernæring, de skulde have. Fodre Svalerne kan man ikke, men undertiden kunde man dog gøre lidt for at hjælpe dem; de satte megen Pris paa, naar jeg vilde gaa hen over de smaa Engstykker ved Stranden, hvor de færdedes, og jage Insekterne op af Græsset til dem; de kom da ivrigt og frygtløst flyvende ganske nær omkring mig.

Vejrforhold og Plantevækst. Det laa jo nær at undersøge, om der til denne usædvanlige Forekomst af Svaler svarede særlig gunstige Vejrforhold. Det kunde jo tænkes, at Temperaturen var usædvanlig høj, saaledes at Plantevækst og Dyreliv kunde lokke Svalerne til at blive og muliggøre deres Ophold. Noget er der maaske nok herom; det var virkelig en ualmindelig mild November med Vejrforhold, som næppe snart gentager sig. Først en Ting: Der var i hele Efteraaret lige til 22 November ikke en eneste Frostdag eller -nat. Temperaturen gik om Natten undertiden ned i Nærheden af 0, saaledes at der laa Rim hist og her, men de Frostnætter med nogle Graders Kulde, som man ofte har i Slutningen af September eller Begyndelsen af Oktober, som ødelægger en Del af Plantevæksten i Haverne og dræber Insekterne eller tvinger dem til at søge Vinterly, det havde der slet ikke været i Aar. De tørre Tal viser følgende Gennemsnits-

temperaturer¹ for de første 20 Dage af November 1911 og de 3 foregaaende Aar:

	Kl. 8 Fm.	Kl. 2 Em.	Kl. 9 Em.
1908 ² . . .	2,2	4,9	3,2
1909 . . .	3,1	4,9	3,1
1910 . . .	3,6	5,4	3,4
1911 . . .	6,7	8,9	6,7

Forskellen er jo overordentlig iøjnefaldende; det var heller ikke i noget af de foregaaende Aar hændet, at der ikke i Løbet af det omtalte Tidsrum havde været Frostperioder. Regn, vistnok noget af det værste for Svalerne, var der heller ikke særlig meget af; fra 7 til 15 November var det næsten fuldstændig tørt omend med enkelte Regnbyger; derefter faldt der rigelig Regn. Blæst var der derimod nok af; de voldsomme Novemberstorme faldt i Dagene fra 4.—6., men Svalerne kom jo let i Læ.

Til det milde Vejr svarede nu ogsaa Plantevækstens Forhold: 5 November stod Egetræerne med det meste Løv, omend stærkt gulnet, og Bøgeopvæksten, ja selv de ældre Bøge paa beskyttede Steder, bar endnu en Del af Løvet. Den 10 November havde Egene endnu en Del Løv ligesom Birkene og de unge Bøge, saa at der i Dele af Parken saa helt broget ud. I Haven blomstrede Georginer, Krysantemum og de forskellige Sorter Strandasters samt Roser; endnu 17 November er der en Del Løv tilbage paa Træerne, i Haven plukkes smukke Roser, og fra Køkkenhaven hentes talrige Blomkaalshoveder. Først efter 20 November fik Skov og Have helt Vinterpræget.

De øvrige Trækfugles Forhold. Har man nu set, at Forholdene virkelig syntes ualmindelig gunstige for Svalerne, saa ligger det jo lige for Haanden at undersøge, hvorledes det stod med de øvrige Trækfugle, at se, om Svalernes sene Optræden kun var et enkelt Træk af et Forhold, som i det Efteraar var almindeligt. Noget saadant var imidlertid ikke Tilfældet; der var vel tilbage nogle Fugle af de Arter, der ellers er trukne bort tidligere, men ingenlunde flere, snarere færre end andre Aar. Af Viber (*Vanellus cristatus*), som man ellers undertiden i November kan se i Hundredevis, var der kun enkelte Smaaflokke tilbage, og af Bekkasiner (*Gallinago scolopacina*) nogle Stykker. Stæren

¹ Efter Optegnelser gjorte paa Sanatoriet ved Nakkebøllefjord.

² Alle Temperaturmaalinger er efter Celsius.

(*Sturnus vulgaris*) forsvandt fra Haverne midt i Oktober, og de fleste drog bort, selv om der endnu holdt sig nogle Flokke hist og her; saaledes saas 8 November en Flok paa et Par Hundrede i Rørene ved Nakkebølle Gaard, hvor der ligeledes i Slutningen af November holdt sig en Del Blishøns (*Fulica atra*) og Rørhøns (*Gallinula chloropus*). Men ellers var der intet særligt at bemærke; de Fugle, der skulde rejse sydpaa, var forsvundne, og hvad der skulde komme nordfra var begyndt at indfinde sig, alt i alt en meget almindelig ornithologisk November.

Hvorfor blev Svalerne, og hvorledes gik det dem tilsidst? Altfor langt skal jeg ikke indlade mig paa de herhenhørende Forhold; det vilde let blive en Drøftelse af alle Spørgsmaal, Trækket vedrørende. En Forsinkelse eller en Overvintring af flere eller færre Individuer af Arter, som ellers trækker bort, er jo kendt nok. Man ser hyppigt enkelte Fugle, som er syge eller saarede og ikke i Stand til at foretage den anstrængende Rejse. Den overvintrende Stork er en jævnlig forekommende Meddelelse i Bladene; jeg mindes fra Begyndelsen af Firserne, at jeg saa en saadan ved Horsens. Af nogle Arter findes der desuden hvert Aar ret talrige Individuer, der overvintrer, medens Hovedmassen er trukket bort. I Moserne ses hver Vinter nogle Bekkasiner og Engpipere (*Anthus pratensis*), i Skoven Snepper (*Scolopax rusticola*), ved Stranden Smaaaflokke af Stære og paa Marken Lærker (*Alauda arvensis*); og ovre i Vestjylland kan man hver Vinter, endda i ret stort Tal, træffe Viber (*Vanellus cristatus*), Hjejler (*Charadrius pluvialis*) og Storspover (*Numenius arquatus*). En Del af dem gaar jo til Grunde, andre klarer sig Vinteren over; Betingelserne for saadanne Fugles Overvintring, er selvfølgelig, at der overhovedet er Føde til dem. Men paa den anden Side ser man, at de fleste Arter om Efteraaret rejser paa deres bestemte Tid, uanset om Vejret er nok saa godt, og Føden rigelig. Ofte har jeg set Stærenes Afrejse imellem 15 og 20 Oktober i Aar, hvor Vejret var overordentlig smukt og Hyld og andre Buske stod med Masser af Bær.

Ser man paa vor Svaleflok, saa kan her jo næppe være Tale om særligt svage Individuer; dertil var deres Tal for stort. Man maa vel snarere tænke sig, at det var Fugle, som af en eller anden Grund ikke havde naaet at komme med i det store Træk, og saa, unge og uerfarne som de var, ikke havde vovet paa egen Haand at give sig ud paa den lange og farefulde Rejse,

men vilde søge at klare sig hvor de var, saa godt de kunde. Deres endelige Skæbne var nok utvivlsom: de gik lidt efter lidt til Grunde. Jeg tænkte ofte, naar jeg saa Svalerne, paa Polarfarere, der var blevne tvungne til Overvintring, og søgte at klare sig for Kulde og Sult, saa længe de kunde, men sluttelig maatte bukke under. Hvorledes Svalerne døde ved jeg ikke sikkert, men deres gradvise Forsvinden lader vel ingen Tvivl om, hvor galt det gik dem, og at de ikke kunde vedblive at leve, er let forklarligt. Svalerne er jo ikke haardføre Fugle som Stære og Viber; svækkede og underernærede blev de vel alene ved, at den Tid af Døgnet hvor de skulde søge Føde, blev saa kort, og Efteraarets Slud og Regnbyger er ikke Svalerne gunstige; enhver der har set lidt til Fugle, vil kende det sørgelige, forpjuskede og forkrøbne Billede af en Svale, der en kold Maj- eller Septembredag har været udsat for en stærk Regn. Flokken skrumpede ind, den ene gik til efter den anden, og næppe nogen af dem er naaet ned over Alperne.

FRA FUGLEMÆRKNINGSSTATIONEN i VIBORG.

AF

H. CHR. C. MORTENSEN.

(MED ET UDDRAG PAA ENGELSK.)

HISTORISKE BEMÆRKNINGER.

Der findes i ældre Litteratur nu og da Meddelelse om, at en Fugl, der var bleven forsynet med et Mærke, er fanget et eller andet Sted¹, men — saa vidt jeg ved — uden at dette Faktum har faaet synderlig videnskabelig Betydning. I Juli 1835 blev der saaledes ved Danzig skudt en Blisgaas (*Anser albifrons*) med et Messinghalsbaand, som bar følgende Indskrift: Huis te Baak by Zutphen in Gelderland 1906. »Ved nøjere Efterforskning bragte man i Erfaring, at en Baron v. der Heyden Baak paa Huis te Baak i en Række af Aar havde forsøgt at tæmme vilde Ænder

¹ Se f. Eks. M. Braun: »Ältere Markierungsversuche an Vögeln« i Ornithologische Monatsberichte, 1907, p. 59 og Gätke: »Die Vogelwarte Helgoland«, 2. Udg., S. 66.